

Актуальні
питання
слов'янського
мовознавства

Випуск XIX

Одеса-2024

Міністерство освіти і науки України

Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов'янського мовознавства

*Актуальні питання
слов'янського мовознавства*

Випуск XIX

Одеса
2024

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)

У збірнику вміщені статті зі широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов'янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов'янознавства.

Відповідальний редактор –

О.О. Ілясов

Редакційна колегія збірника:

доктор філологічних наук, професор *В.Б. Мусій*
кандидат філологічних наук, доцент *О.М. Новак*
кандидат філологічних наук, доцент *М.А. Сокаль*
кандидат філологічних наук, доцент *О.О. Кон*
кандидат педагогічних наук, доцент *А.О. Буднік*
кандидат філологічних наук, доцент *Н.І. Кердівар*
кандидат філологічних наук, викладач *В.В. Дашкова*
викладач *Н.К. Турбарова*
викладач *О.О. Ілясов*

Рецензенти:

Н.Г. Ареф'єва – доктор філологічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Ю.А. Шпаляренко – кандидат педагогічних наук, старший викладач, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Друкується за ухвалою Вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», протокол № 7 від 26 грудня 2024 року

© Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2024

© Кафедра слов'янського мовознавства, 2024

© О.О. Ілясов, упорядник, 2024

<i>Топал Д.Ю. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)</i>	
Про засвоєння навички правильного письма здобувачами початкової освіти.....	91
<i>Мирзахмедова К.М. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)</i>	
Організація роботи над елементами лексики у початковій школі.....	95
<i>Атаман М.С., Кон О.О.</i>	
Особливості збагачення мовлення учнів початкових класів фразеологічними одиницями на основі міжпредметних зв'язків.....	98
<i>Гур'янова Д.С., Кон О.О.</i>	
Етимологічна робота на уроках української мови у початкових класах.....	106
<i>Салій Ю. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)</i>	
Особливості монологічного мовлення та завдання для його розвитку у здобувачів початкової освіти.....	113
<i>Саєнко О.Р., Кон О.О.</i>	
Формування мовленнєвої компетенції учнів початкових класів засобами лінгвістичної казки.....	119
<i>Закаляпіна С.С., Кон О.О.</i>	
Активізація словникового запасу молодших школярів під час роботи з текстами художніх творів.....	127
<i>Кон О.О.</i>	
Практичні аспекти вивчення латинської мови у закладах вищої освіти.....	135
<i>Сокаль М.А., Ілясов О.О.</i>	
Зайомство майбутніх перекладачів з невербальною складовою етикету.....	142
<i>Ілясов А.А., Кон О.О.</i>	
Ігри з лінгвістичним компонентом як засіб розвитку мовленнєвої компетенції здобувачів вищої освіти на практичних заняттях з риторики.....	149
<i>Дашкова В.В.</i>	
Зоосемічні фразеологічні одиниці як аспект вивчення лексики української мови іноземними студентами.....	157
НАШІ АВТОРИ.....	166

ІГРИ З ЛІНГВІСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З РИТОРИКИ

У статті розглянуто ігрові методики, що використовуються на практичних заняттях з риторики як засіб сприяння розвитку мовленнєвої компетенції здобувачів вищої освіти. На думку авторів, робота із цим «несерйозним» матеріалом змушує здобувачів вищої освіти задуматися про значення й функціонування мовних одиниць різних рівнів, дозволяє розбудовувати їх мовленнєву компетенцію.

Ключові слова: вища освіта, мовленнєва компетенція, ігрові методики, розвиток мовлення здобувачів вищої освіти.

«Мовна гра» – термін Людвіга Вітгенштейна, який вперше був описаний ним у науковій праці «Філософських дослідженнях» (1945). За допомогою цього терміну вчений описував мову як систему конвенціональних правил, зафіксованих мовленнєвою системою [7]. Лінгвістичні явища, які позначає цей термін, мають досить тривалу історію вивчення. Це випадки, коли мовець «грає» з формою мовлення, коли вільне відношення до форми повідомлення отримує естетичне завдання.

Сучасні вчені розуміють під цим терміном «різновид комунікаційної практики, зафіксованої мовленнєвою системою, організованої за відповідними правилами, порушення яких загрожує їй втратою цілісності» [4, с. 62]. Дослідники вивчають факти мовної гри в розмовному мовленні й вважають, що мовну гру слід розглядати як реалізацію поетичної функції мови.

У нашій роботі ми говоримо про мовну гру (гру з лінгвістичним компонентом) як про вид лінгвістичного експерименту. На нашу думку,

робота із цим «несерйозним» матеріалом змушує студентів задуматися про значення й функціонування мовних одиниць різних рівнів, дозволяє розбудовувати мовленнєву компетенцію.

Одна з найбільш складних завдань, що стоять перед викладачем риторики, - активізація й розширення словникового запасу кожного здобувача вищої освіти.

Розв'язати це завдання допомагає ряд ігор, в основі яких лежить створення різного роду текстів. При цьому правилами гри встановлюються певні обмеження на використання лексичного матеріалу. Прикладом такої гри може служити гра «Телеграма».

Її правила прості: на аркуші паперу пишеться будь-яке слово. Кожний з учасників має скласти текст-телеграму, щоб кожне наступне слово починалося із чергової літери в заданому слові.

Наприклад, зі слова «молоток» треба скласти текст-телеграму:

перше слово на букву «м» - Михайло,

друге на «о» - отримала,

третє на «л» - ласощі,

четверте на «о» - облизні,

п'яте на «т» - торти,

шосте на «о» - оладки,

сьоме на «к» - Катя.

Потім усі по черзі читають складені телеграми. Необхідна умова гри – написаний текст повинен містити закінчену думку.

Починати гру слід з невеликих слів, що складаються з 4-7 літер. Потім, коли цей обсяг буде освоєний, можна переходити до складних слів, наприклад: *електрифікація* (14 літер), *синхрофазотрон* (14 літер), *гідро-електростанція* (19 літер) і т. ін. Наведемо приклади текстів, створених на базі таких складних слів:

Електрифікація:

Екскаваторник Льоня екстрено копав траншеї. Розкопав італійські фрески, ікони, канделябри, амфори. Цінитель історії Ярослав.

Гідроелектростанція:

Галя і дядько Роман очікують. Електричка – легкий, економний, комфортний транспорт: розкішне обслуговування, сучасні технології, актуальні нововведення. Цілюю, Іван Якович.

Ще одним досить продуктивним прийомом активізації словникового запасу здобувачів вищої освіти є написання текстів, у яких слова розташовуються за абеткою¹ – алфавітного оповідання.

Починаючи складання алфавітних оповідань, слід спочатку обмежитися послідовністю з 4-8 літер, наприклад:

А, Б, В, Г: Агата бувала в горах.

Х, Ц, Ч, Ш: Хитра цариця читала Шекспіра.

А, Б, В, Г, Д: Анна була високою, гордовитою дівчиною.

Поступово кількість літер, що використовуються у послідовності, слід збільшувати, доводячи до максимально можливого.

Щоб ускладнити цю ігрову методику, можна запропонувати здобувачам вищої освіти створити не прозаїчні, а поетичні тексти.

Близьким, але більш спрощеним варіантом цього завдання є створення Абеткового вірша (абecedарія) – текста, «перші літери рядків якого подано відповідно до порядку літер у абетці» [1].

Прикладом такого віршау новітній українській літературі може вважатись «Молитва абеткова» Д. Білоуса [2]:

Аз молюся словом цим до Тебе,

Боже мій, що сотворив на світі

Видимі й невидимі істоти,

¹ При цьому не використовуються літери, які в українській мові ніколи не стоять на початку слова: «Ь», «Й». Один з варіантів гри дозволяє також при складанні алфавітного оповідання не використовувати літеру «Й».

*Господи, пошли Свого на мене
Духа, щоб зродив у серці Слово,
Єже буде для добра всім суцим
Животворне мудрістю Твоєю.*

Більш складним, а тому не рекомендованим на початковій стадії роботи зі здобувачами вищої освіти, варіантом алфавітного тексту є панграма (с грецьк. «кожна літера») або різнобуквиця – текст, який складається зі слів, у складі яких використовуються всі або майже всі букви алфавіту, при цьому кожна з букв зустрічається тільки один раз:

«Факт тринджол: бій псюг вицух, з'їм шче яєць.» (34 знаки) (слово «шче» неграматичне);

«З'їв агрусу — та ягода цілюща б'є жах інфекцій шипучим „ь“.» (46 знаків).

«Фабрикуймо гідність, ляцім їжею, тав хапаймо, з'єднавці чаши!» (49 знаків)[6].

Не слід, на наш погляд, нехтувати й традиційними для риторичної підготовки видами вправ, одним з яких є монофон.

Термін «монофон» складається із двох слів – «моно» – один, «фон» – звук. Таким чином, монофон – це коротке оповідання, усі слова якого (крім службових) починаються на одну й ту саму літеру (на один звук) [5]. Наприклад, на «а», або на «к», або на «п». Головною умовою є, крім того, наявність певного сюжету, змісту.

Починати роботу з монофонами, на наш погляд, можна зі складання окремих речень, у кожному з яких не повинно бути менше п'яти слів, інакше завдання стане занадто легким, а, отже, нецікавим. Наведемо приклади таких монофонов-речень:

А: Акробатові Альбертові активно аплодувала агресивна аудиторія астрофізиків. (7 слів)

Г: Героїчно гримнувши, гаубиця гримнулася з гори; Гренадер Георгій Григорович, габаритний гібоноподібний горлопан, грізно гаркнув. (14 слів)

Наступним кроком може бути складання невеликих зв'язних текстів обсягом 50 і більше слів. Якщо група добре справляється зі складанням монофонів, можна запропонувати ускладнений варіант завдання: написати монофон не тільки на певну літеру, але й у певному жанрі, скажімо, у жанрі пригодницького або історичного роману, шпигунської повісті, жіночого роману, трилеру тощо.

У якості ілюстрації наведемо фрагмент монофону «Правда про Пілата», написаного у жанрі історичного роману.

Правда про Пілата

Прийшла п'ятниця. П'ятий прокуратор приморської провінції Понтій Пілат прокинувся пізно. Праве плече поболювало, передвіщаючи приступ подагри. Поморщившись, Пілат підкликав помічника: «Піди, принеси поїсти!».

Прокуратор поснідав печеною поросятиною (по поняттях провінції - провина).

Подали прохолодне помпейське пиво.

"Прокляті! - подумав Пілат, присмоктуючи плід помаранчі. - Поросятину пересолили, пересмажили, пиво перегріли... Плебеї!"

- Покликати прохачів? - поцікавився помічник.

- Проведіть.

Прийшов підстаркуватий прохач просити за пасинка. Пілат прекрасно пам'ятав проповідника, пійманого патріархами із помічником - підкупленим провокатором.

- Подивимося, - прокуратор передав прохання переписувачеві.

Площу перед прокуратурою Пілат побачив переповненою.

- Пропоную помилувати підсудних, - проголосив патрицій.

- Перший підсудний... Пілат поморщився, пригадував призвище.
Потім - політичний. Проповідник. Пропонуйте.

Поруч, погладжуючи пейси, перешіптувалися патріархи.

- Проклятий проповідник!

- Псує підлітків! Призиває піти проти Пророків!

- Провчимо проповідника!

- Приб'ємо, повисить, помучиться!

- Пощади першого! - прокричав пастух.

- Правильно! - прокричала площа.

- Проповідника? – перепитав Пілат. - Подумайте.

- Повісь, повісь проповідника! - пронеслося по площі.

Погода псувалася. Потемніло.

"Прокляте плем'я! - подумав Пілат, презирливо подивившись поверх присутніх, що переповняли площу. - Патріархи перемогли".

- Помию персти! - проголосив п'ятий прокуратор полуденної приморської провінції Понтій Пілат, підписавши папір.

Іншим варіантом ускладнення завдання є пропозиція скласти в якості монофону не прозаїчний, а поетичний текст. Прикладом для наслідування тут може служити вірш Світлани Вітер:

*Відчула, війнуло весняно ваніллю від вишень,
Весільне вбрання величаво вдягнули вони.
Вже восьму відстукує вечір, відтінками вишив
Вогні веселкові вечірньої височини.*

*Виманює вулиця, важко вже всидіти вдома.
Виспіває вітер, верхів'ям в вікні ворухнув.
Вдивляюся вдаль, враз відходить виснажлива втома.
Всміхаюсь. Виходжу. Весняної вроди вдихну [3].*

Створення монофонів сприяє розширенню словникового запасу студентів, формує стиль мовця, сприяє становленню мовлення.

Ще одна важлива якість оратора – уміння правильно побудувати своє повідомлення, зрозуміло пояснювати, описувати предмети або явища. Розвитку цього вміння сприяє гра «Тлумач».

Правила цієї гри такі: ведучий пропонує учасникам на вибір кілька слів, що називають ті або інші предмети (або, якщо є можливість, самі предмети), і просить пояснити їх значення. Наприклад, для тлумачення можна запропонувати слова: *олівець, молоток, хліб, ножиці* і т.ін. Головне, щоб слова позначали ті предмети, з якими кожний зі здобувачів вищої освіти зустрічається практично щодня. Це є важливою умовою, оскільки складніше за все для будь-якої людини пояснити саме значення слів, що називають найпоширеніші предмети. Багато з нас без особливих зусиль зможуть пояснити, що таке «гуманізм», але надовго замисляться, перш ніж відповісти на запитання: «Що таке чашка?» Адже цей предмет майже завжди є під рукою, його немає необхідності описувати, його можна просто продемонструвати.

Список використаних джерел

1. Абетковий вірш. URL: https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%B1%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%88
2. Білоус Д. Молитва абеткова. URL: <https://bogpoet.com.ua/ukrainskii-klasiki/bilous-dmytro/molytva-abetkova.html>
3. Вітер С. Монофон-вірш про весну. URL: <https://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=788744>

4. Мовні ігри. *Літературознавча енциклопедія* : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М – Я. С. 62.
5. Монофон. URL: <http://monofon.16mb.com/>
6. Панграма. URL: <https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0.html>
7. Biletzki A.; Matar A. Ludwig Wittgenstein. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/wittgenstein/>

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов'янського мовознавства

Науково-методичне видання

**Актуальні питання
слов'янського мовознавства**

Випуск XIX

*Здано до набору 31.11.2024. Підписано до друку 15.12.2024
Папір офісний. Гарнітура «Таймс». Ум. друк. арк. 4,94.
Обл.-вид. арк. 4,56. Тираж 300 прим.*

Актуальні питання слов'янського мовознавства / відп. ред. О.О. Ілясов. Вип. XIX. Одеса : Homeless Publishing, 2024. 169 с.

У збірнику вміщені статті з широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов'янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов'янознавства.

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)